

До 300-річчя
від дня народження
Григорія Савича
СКОВОРОДИ

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за результатами XVIII Міжнародної
науково-практичної конференції
(12–13 травня 2022 р., м. Харків)**

Харків 2022

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна),
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна),
Вірменський державний педагогічний університет імені Х. Абовяна (Вірменія),
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія),
Телавський державний університет імені Якоба Гогобашвілі (Грузія),
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна),
Куявсько-Поморська Вища Школа в Бидгощі (Польща)

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за результатами XVIII Міжнародної
науково-практичної конференції,
присвяченої 300-річчю Г. С. Сковороди
(12–13 травня 2022 р., м. Харків)

Харків
2022

УДК [37:001]«20»

Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 5 від 24.06.2022 р.)

Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць за результатами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 300-річчю Г. С. Сковороди (12–13 травня 2022 р., м. Харків). — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. — 277 с.

Мови видання: українська, англійська, білоруська, вірменська, грузинська, російська.

У збірці представлено результати актуальних наукових досліджень вчених – докторантів, викладачів, учителів, вихователів, аспірантів – учасників XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 12–13 травня 2022 р.) з України, Вірменії, Грузії, Китайської Народної Республіки, Польщі.

Для наукових працівників, викладачів закладів вищої освіти, учителів, вихователів, здобувачів вищої освіти. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Усі статті пройшли рецензування, зберігають авторську редакцію. Всю відповідальність за зміст несуть автори.

Організаційний комітет конференції:

Бойчук Юрій – голова організаційного комітету, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Бережна Світлана – заступник голови організаційного комітету, доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Гаврілова Людмила – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і практики початкової освіти Донбаського державного педагогічного університету (Слов'янськ, Україна)

Каралідзе Джемал – кандидат історичних наук, асоційований професор, завідувач кафедри історії, археології та етнології Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)

Карапетян Володимир – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки та методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Криштоф Світлана – заступник голови організаційного комітету, кандидат педагогічних наук, директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації Міністерства освіти і науки України (Київ, Україна)

Рамазашвілі Соломон – доктор освітніх наук, заступник канцлера Телавського державного університету імені Якоба Гогешашвілі (Телаві, Грузія)

Соколова Алла – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри теорії і методики мистецької освіти та вокально-хорової підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Тамарашвілі Тамар – доктор історичних наук, асоційований професор, професор департаменту соціальних наук, бізнесу та права, декан факультету соціальних наук, бізнесу та права Телавського державного університету імені Якоба Гогешашвілі (Телаві, Грузія)

Фомін Володимир – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики мистецької освіти та вокально-хорової підготовки вчителя, в.о. декана факультету мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Шиошвілі Ірма – доктор філософських наук, професор, ректор Телавського державного університету імені Якоба Гогешашвілі (Телаві, Грузія)

Шукашвілі Ія – головний спеціаліст Бюро міжнародних відносин Телавського державного університету імені Якоба Гогешашвілі (Телаві, Грузія)

Юр'єва Катерина – заступник голови організаційного комітету, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики мистецької освіти та вокально-хорової підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Янкович Олександра – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри ранньої освіти, спеціальної педагогіки та ресоціалізації Куявсько-Поморської Вищої Школи (Бидгощ, Польща); завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)

ЗМІСТ

ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ОСВІТИ

ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА СВІТОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ 7

Чайковська Г. Нові технології в освіті для сталого розвитку 8

Яремівич М. Формування громадянської солідарності у студентської молоді – один із напрямків консолідації європейського та українського освітніх просторі 11

Передерій О. Умови прискорення трансформації правової культури населення України в аспекті європейської інтеграції 14

Го Іцзян. Інтеграція системи підготовки музично-педагогічних кадрів КНР до міжнародного освітнього простору 17

Ушмарова В., Ван Цзивень. Кроскультурний аналіз проблеми музичної обдарованості в українських і китайських дослідженнях 21

Янкович О. Методи наукових досліджень у педагогіці та медсестринстві в республіці Польща. . . 25

Жворонков М. Національний освітній процес мистецтва ілюзіонізм як невід’ємна складова інтеграційного симбіозу європейського освітнього простору 28

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 31

Ємельяненко Г., Абизова Л. Евристичний потенціал філософії освіти в сучасних педагогічних дослідженнях 32

Пільков К. Дихотомія «факт – цінність» як методологічний критерій у юридичній науці 35

Сурнін М. Застосування філософського аналізу культурологічних явищ для порівняння їх семантичного змісту 39

Трубавіна І. Теоретико-методологічні основи сучасного науково-педагогічного дослідження 41

СИСТЕМА ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ 44

Буднік С. Зміни клімату й виклики до перебудови гідрометеорологічної мережі. 45

Максименко І., Прокопук М., Зуб Л. Біоіндикація радіоактивного забруднення водою зони відчуження ЧАЕС методом аналізу пилку макрофітів. 47

Прилуцький С. Новітні прикладні методи досліджень в експериментальній генетиці 52

Степанюк А., Негоденко А. Загальні методи наукового пізнання як основа системи природничо-наукових методів дослідження. 54

Чалаташвілі О. Виготовлення спиртової настоянки квітів шафрану: дослідження оптимальних умов. 57

СИСТЕМА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУСПІЛЬНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ, ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ 60

Аладашвілі М., Тамарашвілі Т. Маршрути культурного туризму Ради Європи та Грузія 61

Basilashvili N. Comparative analysis of "soft power" and "common ground" theories 70

Voichuk V., Yefremova N. Methods for investigating the phenomenon of pessimism as a personal factor of communicative interaction 75

Боришполь Г. Ребрендинг архетипу України – соціокультурний феномен початку XXI ст. 77

Будякова О. Біоекономіка: міждисциплінарний характер досліджень 80

Бурдіашвілі М. Розвиток культури й освіти Кварельського району в 1930–1940-х роках 83

Ванда І. Бази даних у дидактичному і дослідницькому інструментарії суспільної географії макрорегіонів світу 87

Гіоргадзе Н. Артур Лайст і Грузія 91

<i>Кебадзе М., Сабанадзе О., Чохелішвілі Л.</i> Галузь історії та її розвиток у Телавському державному університеті	94
<i>Кочлошвілі Н.</i> Генезис і структура грузинської малої прози	95
<i>Мартиненко І., Королевська Т., Юр'єва К.</i> Пісні війни: естафета крізь століття	97
<i>Рамазашвілі С.</i> Бізнес-ідея і бізнес-планування	104
<i>Khalvashi R.</i> The Great Paschal Cycle with Commentaries and Order by Tbel Abuseridze	108
<i>Церцвадзе М.</i> Навчання іноземних магістрантів-філологів жанрів наукового мовлення	110
<i>Цигнадзе Ш.</i> Синонімічне поле із семантикою горя (За словниками грузинських та англійських синонімів)	111
<i>Шленьова М.</i> Особливості національного думскролінгу: як мінімізувати негативний вплив на навчання	113
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЦІ.	115
<i>Amiraghyan M.</i> Pedagogical ways of forming senior preschooler's linguistic abilities	116
<i>Багатрішвілі Н.</i> Навчання, орієнтоване на учня	120
<i>Басіладзе Н. В. О.</i> Сухомлинський про кохання, шлюб та сім'ю	127
<i>Беземчук Л., Дарда Д.</i> Педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва	135
<i>Бобирєва О.</i> Організаційно-методичні аспекти формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на основі формування фахових цінностей	138
<i>Ван Пань, Юр'єва К.</i> Провідні підходи до визначення суті особистісно-професійного розвитку вчителя музики в КНР	142
<i>Васильєва О.</i> Реалізації методів формування навичок естрадного вокалу у майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі підготовки творів вокальної програми	147
<i>Гаєриш І., Михайленко А.</i> Моніторинг освітнього процесу	151
<i>Груць Г.</i> До проблеми обґрунтування актуальності науково-педагогічного дослідження	153
<i>Козачок Є.</i> Співпраця закладу дошкільної освіти з сім'ями вихованців у процесі народознавчої роботи	157
<i>Коширова К., Рудічєва Н.</i> Використання елементів арттерапії у розвитку емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку	160
<i>Кузьмічова В.</i> Деякі аспекти вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва в класі постановки голосу.	162
<i>Лапшина І.</i> Роль сім'ї у становленні особистості дитини з обмеженими можливостями здоров'я.	164
<i>Левчик І., Мазур О.</i> Військове вторгнення в Україну-2022 як додатковий параметр середовища формування моделі інтегрованого навчання	168
<i>Лі Ябінь, Юр'єва К.</i> Методологія визначення структури професійно-педагогічної компетентності вчителя малювання в Китаї.	172
<i>Лінь Ваньї.</i> Формування міжкультурної компетентності здобувачів-іноземців у процесі вокальної підготовки як наукова проблема	177
<i>Лозицький Д., Ічанська Н.</i> Формування ключових компетентностей у студентів шляхом розв'язування прикладних задач	181
<i>Лю Хуань.</i> Самореалізація майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі інтерпретації вокальних творів	185
<i>Лю Чженьянь.</i> Хоровий спів як чинник виховання особистості в КНР.	188
<i>Мамчур О.</i> Методичні підходи до викладання суспільної географії макрорегіонів світу в закладах вищої освіти: сучасні завдання і виклики.	191
<i>Манучарян С., Налбандян Т.</i> Особливості розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників	194

Мікеладзе Т. Особливості наративного дослідження	198
Мкртічян О. Впровадження технології формування творчого потенціалу в майбутніх вихователів в освітньому процесі ЗВО	202
Овсепян С., Кіракосян Л. Ефективність занять шахами в дитячому садку	206
Остапенко А. Філософські витоки критичного мислення	210
Рудічєва Н. Особливості формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку	212
Сеньовська Н., Нестайко І. Застосування та аналіз вебінарів як форми організації навчання	214
Середа М., Ічанська Н. Особливості дистанційного навчання під час вивчення математики	216
Tavdgiridze L., Sherozia N., Doborjginidze D. Creative thinking – one of the challenges of the education system	218
Ткаченко М. Формування сценарно-режисерських навичок як компонент професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва	225
У Юе. Методи підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожнього виховання учнів в умовах інтегрованого навчання	229
Khoderyan B., Harutyunyan A. The study of wood elasticity as a factor in the development of technical knowledge of students	231
Чжан Хао. Методологія діагностики розвитку музичальності дітей дошкільного віку в Україні та КНР	236
Чжао Бейбей. Образотворча діяльність школярів України та КНР у позаурочний час	241
Чжоу Тінтін. Питання організації методичної роботи з музичного розвитку дітей	244
Шурпик О., Ічанська Н. Інформаційні технології у навчанні вищої математики	246
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ	249
Карапетян В., Кіракосян Л., Оганесян Ш. Методи самопізнання у старшому дошкільному віці	250
Конева К., Малихіна О. Особливості вивчення міжособистісних взаємин молодших дошкільників з однолітками	254
Концева О., Серга Т. Психологічний зміст феномену задоволеності шлюбом	256
Лапенко Я., Серга Т. Психолого-педагогічні методи корекції емоційно-вольової сфери дітей з затримкою психічного розвитку	260
Лубенець Ю., Серга Т. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку в умовах перебування на прифронтових територіях	263
Малихіна О. Фасилітативний підхід у діяльності вихователя: актуальні проблеми дослідження	265
Хачатрян Н., Карапетян В. Сутність психологічної сумісності: аналіз основних понять	267
Цуркан І., Серга Т. Психодіагностичний інструментарій дослідження кар'єрних орієнтацій студентів закладів вищої освіти	271
Шишова О. Невербальні засоби взаємодії волонтера з клієнтами	273

Левчик І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
докторант кафедри англійської філології
та методики викладання англійської мови,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна*

Мазур О.

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна*

ВІЙСЬКОВЕ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ 2022 ЯК ДОДАТКОВИЙ ПАРАМЕТР СЕРЕДОВИЩА ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Впровадження міжнародного досвіду предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) відбувається з пристосуванням до особливостей національного контексту, або середовища навчання. Основні чинники, які впливають на формування варіацій предметно-мовного інтегрованого навчання, на думку К. Папая [8, с. 9–12], пов'язані з п'ятьма параметрами середовища Д. Вулфа [12, с. 5]. Таким чином, на розвиток різних форм CLIL в окремих країнах вплинули такі фактори, як розуміння самої концепції (перевага мовного чи змістового компонента в інтегрованому навчанні); навчальні дисципліни, які викладають іноземною мовою; час, виділений на навчання за методикою CLIL; інтеграція у навчальний план (або в межах пілотних проектів, які тривають від 1 до 3 років); мовне середовище (статус вибраної мови: друга державна, мова меншин, мова сусідньої країни).

Аналіз структури моделей інтегрованого навчання, запроваджених в Україні, показав їх специфіку, зумовлену впливом основних чинників середовища. Це відображено в поступовому переході від вивчення мови на першому етапі до змісту – на останньому; зміст навчання детермінований майбутньою спеціальністю (за винятком дисциплін гуманітарного циклу); обмежена кількість годин на тиждень на інтегроване навчання, яка зазвичай зводиться до 3, а в окремих випадках – до 6 годин; інтеграція програм англійськомовного занурення до навчального плану; не англійськомовне комунікативне середовище. Додатковим параметром формування моделей інтегрованого навчання

іноземних мов в українському контексті виступає чинник військового вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави.

Відтоді як Росія розпочала військовий наступ проти України 24 лютого 2022 року, мирні жителі потрапили під перехресний вогонь. Повідомляється, що даний військовий конфлікт спровокував найбільшу в Європі кризу вимушеного переселення за останні десятиліття. За оцінками Кластеру захисту ООН, щонайменше 6,5 мільйонів осіб є внутрішньо переміщеними особами [3]. Військове вторгнення на територію України спричинило внутрішнє та зовнішнє переміщення громадян і має значні наслідки для освітнього процесу, зокрема, для викладання та вивчення іноземних мов. Ці обставини викликали потребу в ґрунтовній дослідницькій базі для надання інформованих, критичних вказівок щодо підготовки вчителів англійської мови до роботи в зонах конфліктів і поблизу них, для навчання біженців і переселенців, і, ширше, для викладання англійської мови під час військового стану.

Враховуючи статус *lingua franca* англійської як мови міжнародного спілкування, її екстралінгвістична функція як інструменту розкриття правди про російське вторгнення в усьому світі послужить додатковим приводом для мотивації її вивчення. Завдяки використанню російською пропагандою прийомів інформаційної війни в нарративних схемах майже половина росіян та українців, які проживають на окупованій території, суперечливо сприймають російську агресію проти України як «громадянську війну в Україні», вважаючи її братовбивчим конфліктом. Тому інтегроване навчання навичок спілкування англійською мовою у поєднанні з медіаграмотністю дасть українцям можливість доповідати широкій міжнародній аудиторії мовою, зрозумілою для всіх, що саме насправді відбувається в нашій країні. Ведення блогів у прямому ефірі, обмін останніми новинами та коментування сцен військових злочинів англійською мовою в соціальних мережах або у співпраці з ЗМІ запобігатиме формуванню хибних уявлень про російсько-українську війну в міжнародному медіапросторі, а отже, у свідомості людей по всьому світі.

Фундаментальне дослідження К. Нельсон та Р. Епплбі [7] розкриває проблеми викладання англійської мови в зоні конфлікту або для студентів, які стали вимушеними переселенцями. Розвитку навичок ефективної комунікації та активній участі у навчанні, на думку дослідниць, сприяє переналаштування життєвого досвіду в навчальний матеріал, обговорення на заняттях проблем місцевого та глобального значення. Мовна освіта розглядається як регуманізуючий чинник на противагу дегуманізації, яку несуть війни і конфліктні ситуації. Навчальні цілі та зміст навчання іноземних мов має бути спрямований на відновлення відчуття єдності студентів, їх ресурсності та стійкості у важких обставинах. Тобто «розробка навчального плану і практичне викладання англійської мови в зонах конфлікту, як і в інших місцях, не повинні стосуватися лише лінгвістичних цілей у вузькому позбавленому будь якого контексту сенсі, а скоріше повинні підготувати учнів до критичної комунікативної взаємодії з подіями, що

відбуваються. у світі поза аудиторією в ширшій суспільно-політичній сфері» [7, с. 15]. Адаптація навчання до конкретного регіону, рівня освіти, потреб в навчанні супроводжується застосуванням макростратегій Б. Кумаравадіулу [6]: студенто-центроване навчання, використання критичного дослідження дискурсу, арт-терапія у навчанні.

Поняття важких обставин, поза межами типових контекстуальних труднощів, до ситуацій військового конфлікту та війни в контексті вивчення англійської мови А. Алясін [1] пов'язує з дослідженням аспектів мовної освіти іммігрантів. Пізніше термін «важкі» було змінено на «складні» обставини. Серед факторів, які безпосередньо впливають на здатність установи чи викладача бути ефективними, К. Соутон [11, с. 4] називає контекст політичних і соціальних змін, наприклад масова міграція. У цьому руслі аналіз факторів викладання мови в умовах конфлікту Дж. Гнанасілан [4, с. 13] показав, що знання та використання рідної мови, культурних і традиційних світоглядів і практик все ще вважаються обмежувальними чинниками, проте за умови правильної інтеграції в навчанні англійської мови останніх два перетворюються на допоміжні фактори. У той час, як кількість студентів у класі, тривалість курсу та його програма, можуть бути обмежувальними факторами, якщо вони з'являються у кількісно некерованому розмірі через міграцію. Доповнюючи тему пов'язаних з військовим конфліктом труднощів вивчення мови, А. Алясін [2, с. 324] звертає увагу на нестачу кваліфікованих кадрів та психологічний стан переміщених травмованих дітей з перерваним навчанням.

Однак, варто звернутись до висновків М. Соммерса [10], Ф. Кагави [5] та М. Сінклера [9], які наполягають на тому, що інтеграція психосоціальних втручань у процес і зміст навчання англійської мови покращує освітній потенціал травмованих учнів та сприяє їх одужанню і відновленню цілеспрямованості та самооцінки. Це перегукується з переконанням К. Соутона [11], який стверджує, що для багатьох тих, хто вивчає англійську мову, за таких обставин функціональна грамотність англійської мови поєднується з набуттям інших «життєвих навичок», таких як цифрова грамотність та вища освіта. «Таким чином, дивно, що це майже не згадується ні в Цілях Тисячоліття, ні в Цілях сталого розвитку» [11, с. 5]. Крім того, інтегроване вивчення англійської мови дає можливість кожному студенту стати цивільним журналістом і зробити свій вклад у боротьбу з російською пропагандою, висвітлюючи події, свідками яких вони стали за період військового вторгнення.

Наголошуючи на важливій ролі вивчення англійської мови в контексті військової навали в Україні для довготривалого миру, посттравматичного відновлення та особливо для розширення можливостей озвучити свій погляд чи розповісти про останні події міжнародній аудиторії, ми вважаємо, що у методиці навчання іноземних мов є нагальна потреба у подальших дослідженнях у галузі екстреного дистанційного навчання та інтегрованого навчання англійської мови і медіаграмотності.

Описана специфіка потребує подальшого пристосування оригінальних моделей предметно-мовного інтегрованого навчання та вдосконалення існуючих адаптованих версій для вирішення труднощів, характерних для українського контексту.

Література

1. Alyasin, A. (2018). ELT in a War-Affected Context: One Teacher's Coping Strategies and Practical Responses in a Syrian Camp School. In: K. Kuchah, F. Shamim, (eds.) *International Perspectives on Teaching English in Difficult Circumstances* (pp. 155–174). *International Perspectives on English Language Teaching*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53104-9_8
2. Alyasin, A. (2015). *Teachers' perspectives on ELT: a research journey from challenging to conflict circumstances in Syria*. PhD thesis, University of Warwick. http://wrap.warwick.ac.uk/78502/1/WRAP_Coversheet_Theses_Alyasin_2015.pdf
3. Filo, E, & Parrish F. (2022). Conflict in Ukraine: What do we know about the internal displacement situation so far? *Internal Displacement Monitoring Center: Expert Opinion*. <https://www.internal-displacement.org/expert-opinion/conflict-in-ukraine-what-do-we-know-about-the-internal-displacement-situation-so-far>
4. Gnanaseelan, J. (2011). English Language Performance and Teaching Profession – a Case Study of the Conflict-affected Vavuniya District of Sri Lanka. *Samodhana, the Journal of Faculty of Social Sciences and Humanities, the Rajarata University*, 2, 61-88. <https://bit.ly/3w4Vrti>
5. Kagawa, F. (2005). Emergency education: A critical review of the field. *Comparative Education*, 41(4). 487-503.
6. Kumaravadivelu, B. (2003). *Beyond methods: Macrostrategies for language teaching*. New Haven, CT: Yale University Press.
7. Nelson, C. D., & Appleby, R. (2015). Conflict, Militarization, and Their After- Effects: Key Challenges for TESOL. *TESOL Q.*, 49, 309-332. <https://doi.org/10.1002/tesq.187>
8. Papaja, K. (2014). *Focus on CLIL: A qualitative evaluation of content and language integrated learning (CLIL) in Polish secondary education*. Cambridge Scholars Publishing.
9. Sinclair, M. (2007). Education in emergencies. In *Commonwealth Education Partnerships* (pp. 52-56). <https://www.cedol.org/wp-content/uploads/2012/02/52-56-2007.pdf>
10. Sommers, M. (2002). Children, Education and War: Reaching EFA Objectives in Countries Affected by Conflict. In World Bank, *Conflict Prevention and Reconstruction Unit*, Working Paper № 1. <https://bit.ly/3kKf5pm>
11. Sowton, C. (2021). *Teaching in Challenging Circumstances* (Cambridge Handbooks for Language Teachers) (S. Thornbury, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/doi:10.1017/9781108816151>
12. Wolff, D. (2005). Approaching CLIL. In D. Marsh (Coord.), *The CLIL quality matrix. Central workshop report*. http://www.ecml.at/mtp2/CLILmatrix/pdf/wsrepD3E2005_6.pdf